

Povezanost ključnih revizijskih pitanja i manipulacija financijskim izvještajima

Baković, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, University Department for Forensic Sciences / Sveučilište u Splitu, Sveučilišni odjel za forenzične znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:227:302297>

Rights / Prava: [Attribution-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

SVEUČILIŠTE
U
SPLITU



SVEUČILIŠNI
ODJEL ZA
FORENZIČNE
ZNANOSTI

Repository / Repozitorij:

[Repository of University Department for Forensic Sciences](#)



UNIVERSITY OF SPLIT



SVEUČILIŠTE U SPLITU
SVEUČILIŠNI ODJEL ZA FORENZIČNE
ZNANOSTI

FINANCIJSKO – RAČUNOVODSTVENA FORENZIKA

DIPLOMSKI RAD

POVEZANOST KLJUČNIH REVIZIJSKIH
PITANJA I MANIPULACIJA FINANCIJSKIM
IZVJEŠTAJIMA

IVANA BAKOVIĆ

Split, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

**SVEUČILIŠNI ODJEL ZA FORENZIČNE
ZNANOSTI**

FINANCIJSKO – RAČUNOVODSTVENA FORENZIKA

DIPLOMSKI RAD

**POVEZANOST KLJUČNIH REVIZIJSKIH
PITANJA I MANIPULACIJA FINANCIJSKIM
IZVJEŠTAJIMA**

Mentor: Prof. dr. sc. Ivica Filipović

Komentor: Doc. dr. sc. Toni Šušak

Student: IVANA BAKOVIĆ

Matični broj studenta: 572/2020.

Split, rujan 2022.

Rad je izrađen na Sveučilišnom odjelu za forenzične znanosti u Splitu pod nadzorom prof. dr. sc. Ivica Filipovića i doc. dr. sc. Tonija Šuška u vremenskom razdoblju od listopada 2021. do rujna 2022.

Datum predaje diplomskog rada: 15. rujan 2022.

Datum prihvaćanja rada: 16. rujan 2022.

Datum usmenog polaganja: 22. rujan 2022.

Povjerenstvo: 1. Izv. prof. dr. sc. Damir Piplica

2. Izv. prof. dr. sc. Marijana Bartulović

3. Prof. dr. sc. Ivica Filipović

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. TEMELJNA OBILJEŽJA REVIZIJE FINANCIJSKIH	2
2.1. Pojmovno određenje i klasifikacija revizije.....	2
2.2. Temeljna klasifikacija revizorskih mišljenja	2
2.3. Regulativni okvir revizije	4
3. TEORIJSKA RAZRADA KLJUČNIH REVIZIJSKIH PITANJA	5
3.1. Pojmovno određenje ključnih revizijskih pitanja.....	5
3.2. Priopćavanje ključnih revizijskih pitanja.....	6
3.3. Određivanje ključnih revizijskih pitanja.....	6
3.4. Prednosti i nedostaci uvođenja ključnih revizijskih pitanja	7
4. TEMELJNE KARAKTERISTIKE MANIPULACIJA FINANCIJSKIM IZVJEŠTAJIMA	9
4.1. Koncept kreativnog računovodstva i glavni motivi njegove implementacije.....	9
4.2. Distinktivne karakteristike prijevara i pogrešaka.....	11
4.3. Forme zlouporabe kreativnog računovodstva	12
5. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA	14
6. EMPIRIJSKA ANALIZA	15
6.1. Metodologija i uzorak istraživanja.....	15
6.2. Mjera manipulacija financijskim izvještajima	15
6.3. Rezultati provedenih istraživanja koji se odnose na ključna revizijska pitanja.....	16
6.3.1. Deskriptivna statistika ključnih revizijskih pitanja.....	16
6.3.2. Najčešća ključna revizijska pitanja.....	19
6.3.3. Analiza revizorskih društava i mišljenja revizora	20
6.4. Rezultati De Angelo modela.....	22
6.5. Rezultati korelacijske analize	25
6.6. Rezultati regresijske analize	27
7. ZAKLJUČAK.....	30
POPIS LITERATURE.....	31
SAŽETAK	34
ABSTRACT	35
ŽIVOTOPIS.....	36
POPIS TABLICA.....	39

1. UVOD

Sukladno dosadašnjim definicijama može se zaključiti da revizija predstavlja provjeru financijskih izvještaja te za cilj ima sastavljanje revizorskog izvješća u kojem revizori, na temelju profesionalne prosudbe, daju odgovarajuće mišljenje. Od strane regulativnih tijela predložene su izmjene standardnog izvješća o reviziji koje su, između ostalog, uključivale uvođenje paragrafa o ključnim revizijskim pitanjima, što je rezultiralo novim Međunarodnim računovodstvenim standardom MRevS 701 „Priopćavanje ključnih revizijskih pitanja u izvješću neovisnog revizora“ koji se primjenjuje na revizije financijskih izvještaja za sva razdoblja koja se završavaju 15. prosinca 2016. i nakon tog datuma. Od uvođenja ključnih revizijskih pitanja, očekivale su se brojne koristi koje su uglavnom usmjerene na povećanje kvalitete revizorskih izvješća i u njima dostupnih informacija.

Predmet ovog diplomskog rada je analiza izvješća o reviziji onih trgovačkih društava čiji su vrijednosni papiri uvršteni u službenu kotizaciju Zagrebačke burze, sa svrhom uočavanja povezanosti između broja ključnih revizijskih pitanja i manipulacija financijskim izvještajima. Za potrebe istraživanja korišteni su izvještaji za 2016., 2017., 2018. i 2019. s namjerom uočavanja eventualnih promjena u spomenutom području.

Cilj teorijskog dijela rada bio je definiranje ključnih revizijskih pitanja te objašnjavanje priželjkivanih prednosti i mogućih nedostataka njihovog uvođenja, kao i definiranje kreativnog računovodstva i njegovih oblika koji mogu ugroziti objektivni prikaz realnog financijskog rezultata i stanja u poslovnom subjektu.

U empirijskom dijelu rada stečen je uvid u kojem opsegu i na koji način su prijedlozi novog MRevS-a 701 primijenjeni u praksi te analizirano postojanje povezanosti između broja ključnih revizijskih pitanja i računovodstvenih manipulacija.

2. TEMELJNA OBILJEŽJA REVIZIJE FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA

2.1. Pojmovno određenje i klasifikacija revizije

Revizija je izraz latinskog podrijetla, nastao od latinskih riječi *revisio*, odnosno *revidere*, što u izravnom prijevodu podrazumijeva naknadni pregled, ponovno gledanje, ponovno viđenje te preispitivanje procesa i stanja. Prema hrvatskom Zakonu o reviziji: „Revizija financijskih izvještaja predstavlja provjeru i ocjenjivanje godišnjih financijskih izvještaja, te podataka i metoda korištenih prilikom njihova sastavljanja i na temelju toga davanje neovisnog i stručnog mišljenja o tome prikazuju li financijski izvještaji u svim značajnim odrednicama istinit i fer prikaz financijskog položaja i uspješnosti poslovanja te novčanih tokova u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja“ (Narodne novine, 2017, čl. 4).

Najčešća podjela revizije je na internu i eksternu. Glavni zadatak interne revizije je istraživanje, ispitivanje, analiziranje i ocjenjivanje sustava interne kontrole i njegove učinkovitosti u radu svih funkcija poduzeća te podnošenje nalaza menadžmentu predlažući korektivne akcije odnosno rješenja problema. Eksterna revizija najčešće se bavi financijskim izvještajima poduzeća, a cilj provođenja iste je davanje mišljenja o usklađenosti financijskih izvještaja sa zakonskim propisima odnosno prosuđivanje realnosti i objektivnosti na temelju računovodstvenih načela, standarda i računovodstvenih politika koje je usvojilo trgovačko društvo nad kojim se provodi revizija (Kapić, 2018). S ciljem osiguranja povjerenja u reviziju kao profesiju, od revizora i računovođa zahtijeva se ponašanje u skladu s pravilima koja su zapisana u *Kodeksu profesionalne etike revizora* razvijenog od strane Međunarodne federacije računovođa (IFAC) (Žager, Mališ i Dečman, 2015).

2.2. Temeljna klasifikacija revizorskih mišljenja

Postupak revizije rezultira revizorskim mišljenjem koje može biti pozitivno i modificirano. Revizor će dati modificirano revizorsko mišljenje u slučajevima kada postoji značajan stupanj nepodudarnosti s računovodstvenim načelima i standardima koja bitno utječe na realan prikaz u financijskim izvještajima.

Prema Zakonu o reviziji postoje tri vrste modificiranih mišljenja i to (Narodne novine, 2017, čl. 58):

- mišljenje s rezervom
- negativno mišljenje i
- suzdržano mišljenje.

„Odluka u vezi s tim koja je vrsta modificiranog mišljenja odgovarajuća ovisi o:

- vrsti pitanja koje uzrokuje modifikaciju, tj. jesu li financijski izvještaji značajno pogrešni ili, u slučaju nemogućnosti dobivanja dostatnih i primjerenih revizijskih dokaza, mogu li biti značajno pogrešni i
- revizorovoj prosudbi o tome koliko su učinci prožimajući ili o mogućim učincima problema na financijske izvještaje“ (Hrvatska revizorska komora, 2015, t. 2).

Tablica 1: Modificirana revizorska mišljenja

<i>Vrsta pitanja koje uzrokuje modifikaciju</i>	<i>Revizorova prosudba o prožetosti učinaka ili mogućih učinaka na financijske izvještaje</i>	
	<i>Značajni ali ne i prožimajući</i>	<i>Značajni i prožimajući</i>
Financijski izvještaji su značajno pogrešno prikazani	Mišljenje s rezervom	Negativno mišljenje
Nemogućnosti dobivanja dostatnih i primjerenih revizijskih dokaza	Mišljenje s rezervom	Suzdržano mišljenje

Izvor: Izrada autorice prema MRevS 705 (Hrvatska revizorska komora, 2015, t. A1).

Nakon što pribave potrebni revizijski dokazi i na temelju njih dođe do zaključka o značajno pogrešno napravljenoj poziciji u financijskim izvještajima, tj. ako se ne slaže s upravom oko pojedinih iznosa ili prezentacija u financijskim izvještajima, revizor odlučuje o značajnosti pitanja koja potiču modificiranje revizorskog mišljenja.

Ukoliko je neslaganje značajno, ali ne dovodi u pitanje financijske izvještaje kao cjelinu, daje se blaži oblik modificiranog mišljenja odnosno mišljenje s rezervom, dok u slučaju značajne i prožimajuće pogreške koja dovodi u pitanje financijske izvještaje kao cjelinu revizor daje negativno mišljenje (Revizija revita, 2021).

2.3. Regulativni okvir revizije

U Hrvatskoj je eksterna revizija uređena Zakonom o reviziji (Narodne novine, 2017) i Zakonom o računovodstvu (Narodne novine, 2015), a obavlja se na način i sukladno postupcima koji su utvrđeni okvirom revizijskih standarda Odbora za međunarodne standarde revidiranja i izražavanja uvjerenja (IAASB) i Kodeksom etike za profesionalne računovođe (Hrvatska revizorska komora, 2015). Regulativni okvir u Hrvatskoj je usklađen s direktivama i uredbama Europske unije.

Od strane regulativnih tijela predložene su izmjene standardnog izvješća o reviziji koje su između ostalog uključivale uvođenje paragrafa o ključnim revizijskim pitanjima, što je rezultiralo novim Međunarodnim računovodstvenim standardom MRevS 701 „Priopćavanje ključnih revizijskih pitanja u izvješću neovisnog revizora“ koji se primjenjuje na revizije financijskih izvještaja za sva razdoblja koja se završavaju 15. prosinca 2016. odnosno za sva razdoblja koja završavaju nakon navedenog datuma.

3. TEORIJSKA RAZRADA KLJUČNIH REVIZIJSKIH PITANJA

3.1. Pojmovno određenje ključnih revizijskih pitanja

Ključna revizijska pitanja uređuje Međunarodni revizijski standard 701 (u daljnjem tekstu MRevS 701) – Priopćavanje ključnih revizijskih pitanja u izvješću neovisnog revizora.

Navedenim standardom uređuje se odgovornost revizora u priopćavanju ključnih revizijskih pitanja u revizorovu izvješću, kao i njegova prosudba o tome što i u kojem obliku priopćiti u izvješću.

„Priopćavanje ključnih revizijskih pitanja osigurava dodatne informacije korisnicima financijskih izvještaja kako bi im pomogle u shvaćanju onih pitanja koja su, po revizorovoj profesionalnoj prosudbi, od najveće važnosti u reviziji financijskih izvještaja tekućeg razdoblja što također može pomoći korisnicima u stjecanju razumijevanja subjekta i područja značajnih menadžmentovih prosudbi u revidiranim financijskim izvještajima“ (Hrvatska revizorska komora, 2015, t. 2).

Kako je navedeno u točki 8 MRevS-a 701, *ključna revizijska pitanja* (u daljnjem tekstu: KRP) predstavljaju najvažnija pitanja u reviziji financijskih izvještaja koja su izdvojena na temelju profesionalne revizorove prosudbe, a izdvajaju se između onih pitanja o kojima se komuniciralo sa upravom.

Ključna revizijska pitanja moraju se prikazati u izvještajima revizora koja se odnose na reviziju financijskih izvještaja trgovačkih društava čiji su vrijednosni papiri uvršteni na burzu.

„Sukladno spomenutom standardu iznošenje ključnih revizijskih pitanja nije:

- zamjena za objavljivanje u financijskim izvještajima
- zamjena za izražavanje modificiranog mišljenja revizora kada je zahtijevano u skladu s izmjenama MRevS-a 705
- zamjena za izvješćivanje u skladu s MRevS-om 570 (izmijenjenom) u slučaju postojanja značajne neovisnost u vezi s uvjetima ili događajima koji stvaraju određenu sumnju
- mišljenje koje je odvojeno u definiranom pitanju“ (Hrvatska revizorska komora, 2015, t. 4).

3.2. Priopćavanje ključnih revizijskih pitanja

Sukladno točki 11 MRevS-a 701, revizor će u izvješću opisati svako ključno revizijsko pitanje u za to predviđenom odjeljku pod naslovom „Ključna revizijska pitanja“. U uvodnom dijelu ovog odjeljka navest će:

- a) definiciju ključnih revizijskih pitanja
- b) naglasiti da se u reviziji ne daje zasebno mišljenje o navedenim pitanjima nego da se ona navode u okviru revizije financijskih izvještaja kao cjeline i formiranja revizorova mišljenja o njima.

Revizor u svom izvješću treba objasniti zašto smatra da je određeno pitanje predstavlja ključno revizijsko pitanje. „Pitanje koje uzrokuje modificirano mišljenje u skladu s MRevS-om 705 (izmijenjenom) ili značajna neizvjesnost u vezi s događajima ili uvjetima koja može stvarati značajnu sumnju u mogućnost subjekta da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem u skladu s MRevS-om 570 (izmijenjenom), su po svojim sadržajima ključna revizijska pitanja. Međutim, u takvim okolnostima, ta pitanja neće biti opisana u Odjeljku za ključna revizijska pitanja u revizorovu izvješću nego će revizor umjesto toga:

- a) izvijestiti o tom pitanju, odnosno pitanjima, u skladu s primjenjivim MRevS-om ili MRevS-ima; i
- b) uključiti u odjeljku za ključna revizijska pitanja poziv na odjeljak s osnovom za mišljenje s rezervom ili negativno mišljenje ili odjeljak za značajnu neizvjesnost u vezi s vremenski neograničenim poslovanjem“ (Hrvatska revizorska komora, 2015, t. 15).

3.3. Određivanje ključnih revizijskih pitanja

Temeljem prosudbe o pitanjima koja se izdvajaju po važnosti za reviziju financijskih izvještaja tekućeg razdoblja, između pitanja o kojima se komunicira s onima koju su zaduženi za upravljanje, revizor treba izdvojiti manji broj pitanja koja će predstavljati ključna revizijska pitanja (Hrvatska revizorska komora, 2015, t. 9). Iako je revizorov postupak određivanja ključnih revizijskih pitanja ograničen na ona pitanja koja su najrelevantnija u tekućem razdoblju, može biti korisno da se preispita postoje li preklapanja sa ključnim revizijskim pitanjima iz prethodnog razdoblja.

Promišljanja na temelju kojih se prosuđuje o važnosti pitanja o kojima se komunicira s upravom, te spadaju li ista ujedno i u ključna revizijska pitanja su (Hrvatska revizorska komora, 2015, t. A29):

- razina važnosti pitanja planiranim korisnicima za razumijevanje financijskih izvještaja kao cjeline
- sadržaj računovodstvenih politika
- sadržaj i značajnost pogrešnih prikaza zbog pogreške ili prijevare, ukoliko ih ima, u vezi s pitanjem
- sadržaj i okvir revizorovog uloženog truda potrebnog za bavljenje s pitanjem, uključujući:
 - potrebne specijalističke vještine ili znanja
 - „sadržaj konzultacija izvan angažiranog tima u vezi s pitanjem“
- sadržaj i ozbiljnost poteškoća u primjeni postupaka revizije, ocjeni rezultata i pribavljanju pouzdanih dokaza potrebnih za davanje revizorovog mišljenja
- ozbiljnost uočenih nedostataka kontrola bitnih za pitanje
- da li pitanje uključuje revizijska razmatranja. „Na primjer, dugoročni ugovor može uključiti naročitu revizorovu pozornost u odnosu na priznavanje prihoda, sporove ili druge moguće obveze i može imati učinak na druge računovodstvene procjene“.

3.4. Prednosti i nedostaci uvođenja ključnih revizijskih pitanja

Definiranje i opis KRP na način da budu razumljiva, a ujedno i vjerodostojna predstavlja izuzetno težak i prije svega odgovoran zadatak. Smatra se da bi prevelik broj KRP pitanja u revizorskom izvješću mogao zaokupiti pažnju korisnika u potpunosti i na taj način mu odvratiti pažnju od ostalih dijelova izvješća, stoga točan broj istih nije zakonom propisan. U nastavku su navedene očekivane prednosti i nedostaci od uvođenja paragrafa o ključnim revizijskim pitanjima u izvješću revizora:

„Prednosti:

- ulagačima će se omogućiti pregled pitanja koja su od najvećeg značaja za revizora
- objavljivanje KRP zahtjeva dodatni napor i bolju analizu pojedinih elemenata stoga je bolja kvaliteta revizije
- naglašavajući da nema KRP u izvješću, revizor se štiti od mogućih neotkrivenih prijevara.

Nedostaci:

- količina vremena potrebna za iscrpnu komunikaciju između revizijskih odbora i revizora
- zbog većeg broja KRP, korisnici izvješća predaju manju pozornosti ostalim dijelovima financijskih izvještaja
- objavljivanjem KRP odgovornost revizora postaje veća
- promjena odluke investitora na bazi objavljenih KRP
- veći troškovi revizije“ (Hrvatska revizorska komora, 2017, t. 5).

4. TEMELJNE KARAKTERISTIKE MANIPULACIJA FINANCIJSKIM IZVJEŠTAJIMA

4.1. Koncept kreativnog računovodstva i glavni motivi njegove implementacije

Na samom početku cilj kreativnog računovodstva bio je prikazivanje stvarnog stanja financijskog položaja i uspješnosti poduzeća na način da se uz povijesni prikaz vrijednosti omogućiti i realni prikaz tržišne vrijednosti imovine, kapitala i obveza (Novalija Islambegović i Islambegović, 2015). Fleksibilnost se temeljila na primjeni instituta fer vrijednosti i različitih modela procjene.

U značajnom broju slučajeva naglašena je primjena fer vrijednosti dovela do manipulacija u financijskim izvještajima, te je zbog posljedice „igre s brojevima“ kreativno računovodstvo postalo sinonim za „manipulativno računovodstvo“.

Kreativno računovodstvo predstavlja uporabu, odnosno zlouporabu računovodstvenih načela i tehnika s ciljem prikazivanja financijskih rezultata koji namjerno ne daju istinit prikaz stvarnog stanja ili kako bi se reklo „domišljata uporaba računovodstvenih brojeva“ radi prikazivanja onoga što subjekt želi u odnosu na stvarno stanje.

„Glavne karakteristike kreativnog računovodstva:

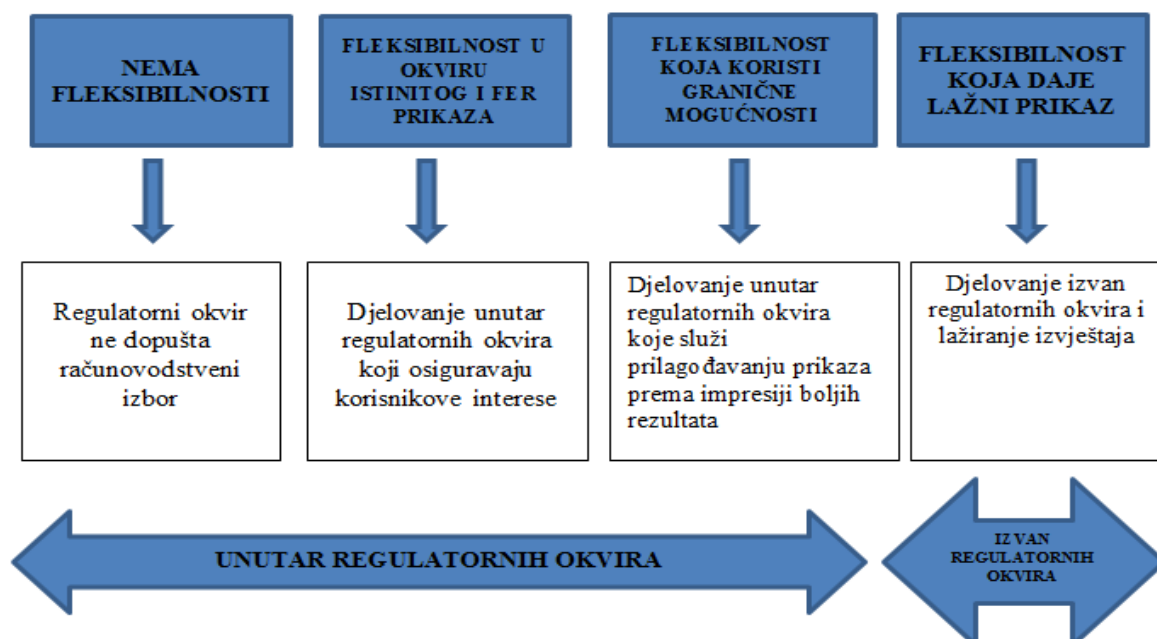
- ✓ izmjena financijskih izvještaja zbog dobivanja željene slike izvještajnog subjekta
- ✓ korištenje prilagodljivih računovodstvenih metoda, procjena i postupaka unutar zakonskih okvira
- ✓ korištenje krajnjih mogućnosti prikazivanja događaja i onih dijelova računovodstvenih standarda koja nisu u potpunosti jasna te tako otežavaju samu kontrolu i reviziju
- ✓ isticanje onih informacija koje idu u prilog subjektu koji izvještava, a skrivanje onih koje mu ne pogoduju
- ✓ primjena postupaka koji su izvan okvira zakona odnosno predstavljaju kriminal koji se teško otkriva“ (Belak, 2008, str. 13).

Belak (2008) navodi da su glavni motivi primjene kreativnog računovodstva sljedeći:

- a) „Korištenje fleksibilnosti unutar računovodstvenih regulatornih okvira za kreiranje istinitog i fer prikaza o izvještajnom subjektu“.
- b) Korištenje fleksibilnosti unutar računovodstvenih regulatornih okvira koje idu u prilog interesima izvještajnog subjekta što može biti upitno kada je riječ o istinitom i fer prikazu, „ali se realno ne može osporiti jer je u granicama koje dopuštaju propisi“. Najčešća područja u kojima dominira kreativno računovodstvo su vremenska razgraničenja, otpis zaliha i potraživanja, priznavanje prihoda, revalorizacija dugotrajne imovine, rezerviranja i slično.
- c) Prekoračenje regulatornih računovodstvenih okvira s ciljem davanja potpuno iskrivljene slike o izvještajnom subjektu, što je izvan regulatornih okvira tj. smatra se kriminalnim područjem primjene kreativnog računovodstva. Takvi postupci mogu biti neki uobičajeni računovodstveni postupci koji se lako uočavaju, ali i vrlo složeni postupci koje je vrlo teško uočiti i dokazati, a najčešće se otkriju tek kad bude prekasno.

Sljedeća slika prikazuje kreativno računovodstvo i njegov utjecaj na financijske izvještaje.

Slika 1: Definiranje područja kreativnog računovodstva prema fleksibilnosti primjene računovodstvenih propisa



Izvor: Izrada autorice po uzoru na Belak (2008, str. 14).

4.2. Distinktivne karakteristike prijevare i pogrešaka

Do pogrešnog prikazivanja u financijskim izvještajima može doći zbog pogreške ili prijevare. „Pogreška predstavlja nenamjernu pogrešku u financijskim izvještajima, uključujući izostavljanje nekog iznosa ili neobjavlivanje podataka, kao:

- ✓ pogreške pri prikupljanju ili obradi podataka na temelju kojih se izrađuju financijski izvještaji
- ✓ nepravilna računovodstvena procjena proizašla zbog pogrešnog tumačenja činjenica
- ✓ pogrešno primjenjivanje računovodstvenih načela koja se odnose na vrednovanje, priznavanje, razvrstavanje, prikazivanje ili objavljivanje“ (Hrvatska revizorska komora, 2007, t. 3).

Prema Međunarodnom revizijskom standardu 240, prijevare je namjerna radnja koju izvode jedna ili više osoba, bilo iz nadzornog odbora, menadžmenta, zaposlenika ili neka treća stranka s ciljem postizanja nezakonite prednosti (Hrvatska revizorska komora, 2007). Revizor je fokusiran samo na one parametre prijevare koji rezultiraju značajnim pogrešnim prikazima u financijskim izvještajima i on ne donosi pravne odluke o tome je li se prijevare zaista dogodila.

Prema točki 3 MRS-a 240 (Hrvatska revizorska komora, 2007, t. 4) „postoje dvije vrste namjernog pogrešnog prikazivanja važne za revizorovo razmatranje prijevare:

- ✓ pogrešno prikazivanje nastalo zbog prijevareg financijskog izvještavanja, i
- ✓ pogrešno prikazivanje nastalo zbog protupravnog prisvajanja imovine“.

Prema Belaku (2011), glavni indikatori prijevare su:

- ✓ značajan manjak gotovine unatoč dobrom poslovanju
- ✓ iznenadni gubici, neobični otpisi potraživanja
- ✓ manjkovi na zalihama za koje ne postoji objašnjenje
- ✓ kopije računa, zamjena ili skrivanje dokumentacije, fiktivni računi
- ✓ neobično veliki broj računa s obzirom na djelatnost i veličinu poduzeća
- ✓ manjak odnosno višak gotovine u blagajni i na računima
- ✓ neusklađenost priljeva novca s prihodima i odljeva s obvezama
- ✓ promjene u strukturi računa dobiti i gubitka i na stavkama amortizacije
- ✓ prikazivanje dobrih rezultata nakon kontinuiranoga značajnog pada prihoda.

4.3. Forme zlouporabe kreativnog računovodstva

„Budući da međunarodni računovodstveni standardi dopuštaju određenu razinu fleksibilnosti prilikom financijskog izvještavanja, ona se nerijetko iskorištava kako bi se financijska stvarnost trgovačkog društva prikazala boljom nego što jest“ (Filipović, Šušak i Krvavac, 2020, str. 394). Razlog „uljepšane“ slike subjekta može biti privlačenje investitora, ostvarivanje menadžerskih nagrada, povećanje tržišne vrijednosti društva, povećanje ili održavanje cijene dionica, smanjivanje rizika od preuzimanja zbog loših rezultata i slično.

Načini na koje može olakšati postizanje gore navedenog su (Belak, 2011, str. 146):

- ✓ „upravljanje zaradom
- ✓ nasilno (agresivno) računovodstvo
- ✓ izgladivanje zarade
- ✓ lažiranje financijskih izvještaja.“

Cilj upravljanja zaradom je ujednačavanje trendova zarade. Često se za vrijeme dobrih razdoblja profit smanjuje i prebacuje u lošije godine s ciljem da slika uspješnosti bude ujednačena.

Nasilno ili agresivno računovodstvo predstavlja namjeran i pretjeran izbor i primjenu računovodstvenih načela i postupaka kako bi se dobio željeni rezultat kao npr. veća ili manja tekuća dobit. Najčešće postupci kreativnog računovodstva koji se primjenjuju su prenamaglašena revalorizacija i agresivna kapitalizacija.

Izgladivanje zarade za cilj ima ujednačiti prikaz ostvarivanja prihoda ili profita za više uzastopnih godina da bi se stvorio dojam kontinuiranog rasta, a izbjegle oscilacije.

Lažiranje financijskih izvještaja javlja u raznim oblicima kao što su izdavanje lažnih računa, fiktivne prodaje povezanim društvima, prodaje na crno, obračuni lažnih putnih naloga, terećenje troškova na rashode ili zalihe, trošenje sredstava društva u privatne svrhe, skrivene isplate dobiti i slično. To su namjerne pogreške, ispostavljanje lažnih dokumenata i prepravljavanje financijskih izvještaja kako bi se uljepšao željeni rezultat (Belak, 2011, str. 147).

Schilit u svom radu navodi „sedam najčešćih smicalica koje računovođe koriste u lažiranju finansijskih izvještaja“ (Schilit, 2002, u Belak, 2011, str. 147):

- „Smicalica br. 1: Priznavanje prihoda prerano ili priznavanje prihoda sumnjive kvalitete
- Smicalica br. 2: Priznavanje fiktivnog prihoda
- Smicalica br. 3: Napuhivanje zarade izvanrednim dobitima
- Smicalica br. 4: Prebacivanje tekućih rashoda u ranije ili kasnije obračunsko razdoblje
- Smicalica br. 5: Pogrešna knjiženja ili nepravilno reduciranje obveza
- Smicalica br. 6: Prebacivanje tekućeg prihoda u kasnije razdoblje
- Smicalica br. 7: Prebacivanje budućih rashoda u tekuće razdoblje“.

5. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

Xiao, Gao, Zhang i Li (2020) utvrdili su da je objavljivanje ključnih revizijskih pitanja značajno smanjilo upravljanje zaradom subjekata revizije, a što je veći broj objavljivanja, to je inhibicijski učinak očitiji. Također je utvrđeno da je nakon reforme revizorskog izvješća povećano realno upravljanje zaradom revidiranih poduzeća.

Barghathi, Mirani i Khan (2021) dokazuju da uvođenje KAM-ova poboljšava kvalitetu revizije u obliku bolje komunikacije i transparentnosti, posebno u velikim uvrštenim poduzećima, te da se povećava odgovornost menadžera što rezultira minimiziranjem troška kapitala.

Huang Lianghua i Tang Xiaoyan (2021) u svom radu pokazuju da revizori mogu uočiti ponašanje društva u upravljanju zaradom i provesti ciljanu reviziju kako bi se nosili sa spomenutim problemom. Kao zapis o ponašanju revizora, izvješće o ključnim revizijskim pitanjima može se smatrati posebnim revizijskim radnim dokumentom i odricanjem od odgovornosti revizora.

Autori Kleyverson, Renan, Vagner i Elizeu (2020) su dokazali da su najdominantnije vrste ključnih revizijskih pitanja bile povrat imovine, priznavanje prihoda i nepredviđeni troškovi. Pronađena je negativna i značajna povezanost utvrđena između broja ključnih revizijskih pitanja i upravljanja zaradom. Ovi rezultati pokazuju važnost otkrivanja KRP-a kao crvenih zastavica koje signaliziraju manipulaciju računovodstvenim podacima.

Gold, Heilmann, Pott, i Rematzki (2020) pokazuju da je tendencija menadžera da donose agresivne odluke o financijskom izvješćivanju smanjena u prisutnosti KRP. Stoga rezultati sugeriraju da ključna revizijska pitanja služe kao koristan mehanizam za poboljšanje kvalitete financijskog izvješćivanja ublažavanjem agresivnog ponašanja u financijskom izvješćivanju.

Uvidom u prethodna istraživanja postavljena je hipoteza ovog istraživanja:

H1: Postoji pozitivna povezanost broja ključnih revizijskih pitanja i manipulacija financijskim izvještajima.

6. EMPIRIJSKA ANALIZA

6.1. Metodologija i uzorak istraživanja

Istraživanje ovog diplomskog rada provedeno je korištenjem financijskih izvještaja subjekata od javnog interesa čiji podaci kotiraju na Zagrebačkoj burzi. Po uzoru na istraživanje koje su proveli Filipović, Šušak i Lijić (2021) isključene su banke i osiguravajuća društva, zatvoreni investicijski fondovi i ostala poduzeća iz financijskog sektora zbog njihove računovodstvene i pravne specifičnosti, kao i poduzeća koja su započela s kotiranjem nakon 2019. Konačan uzorak sastoji se od podataka za 85 poduzeća, a za potrebe istraživanja u obzir je uzeto razdoblje od 2016. do 2019.

Prikupljeni podaci su obrađeni u programu Paleontological Statistics (Past), a za dokazivanje postavljene hipoteze korištene su višestruka regresija i korelacija.

Korelacija predstavlja statistički postupak u kojem se dokazuje povezanost dviju varijabli, a izražava se koeficijentom korelacije (Pearsonovim ili Spearmanovim) čija se značajnost iskazuje vrijednošću p . „Koeficijent korelacije pokazuje u kojoj su mjeri promjene vrijednosti jedne varijable povezane s promjenama vrijednosti druge varijable. Predznak koeficijenta korelacije (+ ili -) govori nam o smjeru povezanosti“ (Udovičić et al., 2007).

Modelom višestruke regresije proučava se povezanost između zavisne varijable odnosno ključnih revizijskih pitanja i dvije ili više nezavisnih varijabli, u ovom primjeru to su diskrecijske obračunske stavke, koeficijent zaduženosti, veličina poduzeća i neto novčani tok od poslovnih aktivnosti. Sve nezavisne varijable osim diskrecijskih obračunskih stavki su kontrolne varijable, a iste se uključuju s ciljem dobivanja preciznijih rezultata.

6.2. Mjera manipulacija financijskim izvještajima

Kod mjerenja upravljanja zaradom, diskrecijska obračunske stavke (DA) predstavljaju razliku između ukupnih obračunskih stavki (TA) i nediskrecijskih obračunskih stavki (NDA).

Ukupne obračunske stavke (TA) računaju se kao razlika između neto dobiti i neto operativnih novčanih tokova (Šušak, 2020).

Zhu (2020) je navedenu formulu izrazio na sljedeći način:

$$TA_t = Ni_t - Cfo_t$$

Gdje je:

- TA_t - ukupne obračunske stavke u godini t
- Ni_t - neto prihod u godini t
- Cfo_t - novčani tok od poslovne aktivnosti u godini t.

Za izračun nediskrecijskih obračunskih stavki (NDA) koristi se DeAngelo model (1986).

Model DeAngelo (1981) stavlja ukupne obračunske stavke posljednjeg razdoblja (TA_{t-1}) u omjer sa stavkom ukupne aktive iz prethodnog razdoblja (AT_{t-2}) kao mjeru nediskrecijskih obračunskih stavki. Jednadžba je sljedeća:

$$NDA_t = TA_t - 1 / A_{t-2}$$

Za izračun diskrecijskih obračunskih stavki (DA) za mjerenje upravljanja zaradom slijedi:

$$DA_t = TA_t - NDA_t$$

Gdje je:

- DA_t - diskrecijska komponenta obračunskih stavki u godini t
- TA_t – ukupne obračunske stavke u godini t
- NDA_t - nediskrecijske obračunske stavke u godini t.

Diskrecijske obračunske stavke predstavljaju testnu nezavisnu varijablu u regresijskoj analizi u sljedećem poglavlju.

6.3. Rezultati provedenih istraživanja koji se odnose na ključna revizijska pitanja

6.3.1. Deskriptivna statistika ključnih revizijskih pitanja

Početak istraživanja odnosi se na broj ključnih revizijskih pitanja koja su iskazana u financijskim izvještajima onih poduzeća koja kotiraju na burzi za razdoblje od 2016. do 2019.

MRevS-u 701 ne propisuje broj ključnih revizijskih pitanja jer se veća važnost pridaje kvaliteti u odnosu na kvantitetu, te je poželjan što manji broj KRP kako bi se izbjeglo da pozornost korisnika izvještaja bude usmjerena isključivo na iste.

Od mogućih 340 revizorskih izvještaja, za 51 izvještaj podaci nisu bili dostupni ili izvještaji nisu bili revidirani pa je u konačan uzorak uključeno 289 revizorskih izvještaja. Sljedeća tablica prikazuje broj ključnih revizijskih pitanja i njihovog ponavljanja u svim promatranim revizorskim izvještajima.

Tablica 3: Broj ključnih revizijskih pitanja u razdoblju od 2016. do 2019.

<i>Broj ključnih revizijskih pitanja (KRP)</i>	<i>Revizorsko izvješće</i>	<i>%</i>
4	4	1,4 %
3	30	10,4 %
2	94	32,5 %
1	147	50,9 %
0	14	4,8 %
UKUPNO	289	100,0 %

Izvor: Samostalni izračun autorice na temelju prikupljenih podataka.

Iz prikazane tablice vidimo da je u više od 50 % slučajeva revizorsko izvješće sadržavalo jedno ključno revizijsko pitanje. U 32,5 % slučajeva broj KRP bio je 2, a u 10,4 % izvještaja prikazana su 3 KRP. Najmanje je bilo izvještaja koja su sadržavala 4 KRP, samo 1,4 %, dok je u 4,8 % slučajeva broj KRP iznosio 0.

Tablica u nastavku prikazuje prosječan broj KRP na temelju svih poduzeća za koja je provedena revizija za promatrano razdoblje.

Tablica 2: Deskriptivna statistika KRP za razdoblje od 2016. do 2019.

GODINA	KRP			
	2016.	2017.	2018.	2019.
<i>Mod</i>	2	1	1	1
<i>Medijan</i>	2	1	1	1
<i>Aritmetička sredina</i>	1,58462	1,51471	1,50667	1,5443
<i>Minimum</i>	0	0	0	0
<i>Maksimum</i>	4	3	4	4
<i>Standardna devijacija</i>	0,87517	0,71728	0,75495	0,80815

Izvor: Samostalni izračun autorice na temelju prikupljenih podataka.

Iz prethodne tablice vidimo da je prosječan broj KRP različit u svim promatranim razdobljima, dok je posebno značajna razlika u 2016. u odnosu na ostale.

„Medijan je broj koji brojeve podatke dijeli na dva jednakobrojna skupa – one koji su (strogo) manji i one koji su (strogo) veći od medijana“ (Tadić, 2017). U 2016. medijan iznosi 2, što znači da je 50 % revizorskih izvještaja imalo 2 ili manje ključnih revizijskih pitanja, dok je ostalih 50 % izvještaja imalo 2 ili više ključnih revizijskih pitanja. Za razdoblje 2017. – 2019. medijan iznosi 1, što znači da 50 % promatranih poduzeća u svojim izvještajima imaju jedno ili niti jedno pitanje, dok ostalih 50 % poduzeća ima više od jednog KRP-a.

Mod predstavlja vrijednost koja se najviše puta pojavljuje u nekom nizu (Valdevit i Jelaska, 2008). U promatranom slučaju za 2017., 2018. i 2019. jednak je i iznosi 1, što znači da je u revizorskim izvještajima za promatrane godine najčešće bilo jedno ključno revizijsko pitanje. U 2016. iznosi 2 što znači da je u navedenoj godini najviše poduzeća imalo 2 KRP.

Minimalan broj KRP za sve godine je jednak i iznosi 0, a kod maksimuma postoji razlika u 2017. kada iznosi 3, dok je za ostale promatrane godine 4.

Kod standardne devijacije je također uočena razlika. Ona predstavlja mjeru prosječnog odstupanja od aritmetičke sredine i najveća je u 2016. kada iznosi 0,88.

6.3.2. Najčešća ključna revizijska pitanja

Sljedeća tablica prikazuje 10 najčešće korištenih vrsta KRP u revizijskim izvještajima poduzeća koja kotiraju na Zagrebačkoj burzi u razdoblju od 2016. do 2019.

Tablica 4: Deset najčešćih vrsta ključnih revizijskih pitanja

<i>RB</i>	<i>KLJUČNO REVIZIJSKO PITANJE</i>	<i>BROJ PONAVLJANJA</i>	<i>%</i>
1.	Prihodi	83	25 %
2.	Nekretnine, postrojenja i opreme	53	16 %
3.	Zalihe	30	9 %
4.	Potraživanja	20	6 %
5.	Vremenska neograničenost poslovanja	15	5 %
6.	Umanjenje vrijednosti goodwilla	14	4 %
7.	Dugotrajna materijalna imovina	13	4 %
8.	Nepredviđene obveze	11	3 %
9.	Rezerviranja za sudske sporove	11	3 %
10.	Umanjenje vrijednosti turističkih objekata	10	3 %
	OSTALO	67	20 %
	UKUPNO	327	100 %

Izvor: Samostalni izračun autorice na temelju prikupljenih podataka.

Iz prethodne tablice možemo zaključiti da je u navedenom razdoblju bilo 327 KRP, a najčešće ključno revizijsko pitanje bilo vezano uz prihode, odnosno u 25 % slučajeva. Nekretnine, postrojenja i opreme su u 16 % slučajeva bili navedeni kao KRP, zalihe u 9 % i potraživanja u 6 % revizijskih izvještaja, zatim redom slijede vremenska neograničenost poslovanja, umanjeње vrijednosti goodwilla, dugotrajna materijala imovina, nepredviđene obveze, rezerviranja za sudske sporove i umanjeње vrijednosti turističkih objekata. Ostala KRP se nisu ponavljala značaj broj puta i na takva pitanja otpada 20 % od ukupno 327 pitanja.

6.3.3. Analiza revizorskih društava i mišljenja revizora

Tablica broj 5 prikazuje društva koja su obavila najveći broj revizija u razdoblju od 2016. do 2019.

Tablica 5: Revizorska društva i broj obavljenih revizija

<i>RB</i>	<i>REVIZORSKO DRUŠTVO</i>	<i>BROJ REVIZIJA</i>	<i>%</i>
1.	Deloitte	58	20 %
2.	PwC	54	19 %
3.	KPMG	29	10 %
4.	Ernst & Young	23	8 %
5.	BDO	21	7 %
6.	Ostala revizorska društva	104	36 %
	UKUPNO	289	100 %

Izvor: Samostalni izračun autorice na temelju prikupljenih podataka

Na temelju prikazanih podataka vidimo da je revizorsko društvo Deloitte obavilo najveći broj revizija, 58 od ukupno 289, odnosno 20 %, zatim PwC 19 % revizija. Na trećem mjestu se nalazi KPMG sa 29 revizija, te Ernst & Young sa 23 revizije. Revizorsko društvo BDO je također značajno sa 21 obavljenu reviziju, a ostala revizorska društva obavila su 104 revizije, što čini 36 %.

U idućoj tablici vidljivo je da su više od pola, odnosno 57 % revizija obavila društva koja pripadaju „Velikoj četvorki“, a to su Deloitte, PwC, KPMG, Ernst & Young.

Tablica 6: „Velika četvorka“ u odnosu na mala revizorska društva

<i>REVIZORSKO DRUŠTVO</i>	<i>BROJ REVIZIJA</i>	<i>%</i>
VELIKA ČETVORKA	164	57 %
OSTALA REVIZORSKA DRUŠTVA	125	43 %
UKUPNO	289	100 %

Izvor: Samostalni izračun autorice na temelju prikupljenih podataka.

Kako je već spomenuto, revizor u svom izvještaju može dati pozitivno, negativno, mišljenje s rezervom, te može ostati suzdržan. Sljedeća tablica prikazuje zastupljenost pojedinog mišljenja u svim provedenim revizijama za promatrano razdoblje.

Tablica 7: Učestalost pojedinog revizorskog mišljenja u provedenim revizijama

<i>Mišljenje revizora</i>	<i>Broj ponavljanja</i>	<i>%</i>
Mišljenje s rezervom	83	28,72 %
Negativno mišljenje	3	1,04 %
Pozitivno mišljenje	201	69,55 %
Suzdržano mišljenje	2	0,69 %
UKUPNO	289	100 %

Izvor: Samostalni izračun autorice na temelju prikupljenih podataka

Iz priloženog vidimo da je najzastupljenije bilo pozitivno mišljenje, čak u 65,55 % slučajeva, a zatim mišljenje s rezervom u 28,72 % slučajeva. Negativno mišljenje je izraženo u samo 3 slučaja, dok su revizori bili suzdržani u samo 2 revizijska izvještaja.

6.4. Rezultati De Angelo modela

Sljedeća tablica prikazuje deskriptivnu statistiku diskrecijskih obračunskih stavki procijenjenih DeAngelo modelom za 2018. i 2019. Za potrebe izračuna, navedene stavke su izražene u apsolutnoj vrijednosti.

Tablica 8: Deskriptivna statistika diskrecijskih obračunskih stavki za 2018. i 2019.

GODINA	<i>Diskrecijske obračunske stavke</i>	
	<i>2018.</i>	<i>2019.</i>
<i>Medijan</i>	0,0463	0,0463
<i>Aritmetička sredina</i>	0,0731	0,0638
<i>Minimum</i>	0	0
<i>Maksimum</i>	0,5527	0,5527
<i>Standardna devijacija</i>	0,08665	0,0820

Izvor: Samostalni izračun autorice na temelju prikupljenih podataka.

U obje godine medijan iznosi 0,0463 što znači da je 50 % poduzeća imalo iznos DA 0,0463 ili manji, odnosno ostalih 50 % poduzeća je imalo DA 0,0463 ili veći od navedenog.

Najmanji iznos DA je u oba promatrana razdoblja jednak i iznosi 0. Što se tiče maksimuma u obje godine iznosi 0,5527.

Kod standardne devijacije je također uočena razlika. Ona predstavlja mjeru prosječnog odstupanja od aritmetičke sredine i najveća je u 2018. kada iznosi 0,08665.

U tablici 9 prikazana je prosječna vrijednost DeAngelo modela u ovisnosti o tome jesu li reviziju poduzeća obavljala revizorska društva koja pripadaju Velikoj četvorki ili ostala društva.

Tablica 9: Prosječna vrijednost DeAngelo modela s obzirom na revizorska društva

<i>Revizorsko društvo</i>	<i>Godina</i>	<i>Broj opservacija</i>	<i>Prosječna vrijednost DeAngelo modela</i>
Velika četvorka	2018.	42	0,0713
	2019.	42	0,0638
Ostala društva	2018.	28	0,0606
	2019.	31	0,0684

Izvor: Samostalni izračun autorice na temelju prikupljenih podataka.

Podaci pokazuju da je u 2018. prosječna vrijednost DeAngelo modela veća u slučajevima kada su reviziju poduzeća obavljala revizorska društva koja pripadaju Velikoj četvorki i iznosi 0,0713.

Ostala revizorska društva su obavila reviziju u 28 poduzeća i prosječna vrijednost DeAngelo modela iznosi 0,0606. U 2019. rezultati su približno jednaki u oba slučaja. Sljedeća tablica prikazuje prosječnu vrijednost DeAngelo modela s obzirom na rotaciju revizora.

Tablica 10: Prosječna vrijednost DeAngelo modela s obzirom na rotaciju revizora

<i>Rotacija revizora</i>	<i>Godina</i>	<i>Broj opservacija</i>	<i>Prosječna vrijednost DeAngelo modela</i>
DA	2018.	16	0,0818
	2019.	18	0,0669
NE	2018.	48	0,0641
	2019.	52	0,0646

Izvor: Samostalni izračun autorice na temelju prikupljenih podataka.

Prosječna vrijednost DeAngelo modela u 16 slučajeva, u kojima je došlo do promjene revizorskog društva u odnosu na prethodnu za 2018., iznosi 0,0818, dok za 48 slučajeva, u kojima nije došlo do rotacije, iznosi 0,0641.

U 2019. ne postoji značajna razlika u rezultatima s obzirom na rotaciju revizora. Sljedeća tablica prikazuje prosječnu vrijednost DeAngelo modela u ovisnosti je li revizor dao pozitivno ili modificirano mišljenje.

Tablica 11: Prosječna vrijednost DeAngelo modela s obzirom na mišljenje revizora

<i>Revizorsko mišljenje</i>	<i>Godina</i>	<i>Broj opservacija</i>	<i>Prosječna vrijednost DeAngelo modela</i>
Pozitivno	2018.	51	0,0621
	2019.	52	0,0585
Modificirano	2018.	19	0,0800
	2019.	20	0,0833

Izvor: Samostalni izračun autorice na temelju prikupljenih podataka

U slučajevima pozitivnog revizorskog mišljenja, prosječna vrijednost DeAngelo modela za 2018. iznosi 0,0621 dok u slučajevima kada je revizor dao modificirano mišljenje iznosi 0,0800.

U 2019. u slučajevima pozitivnog mišljenja prosječna vrijednost DeAngelo modela je 0,0585, a u slučajevima kada je revizor dao modificirano mišljenje iznosi 0,0833.

6.5. Rezultati korelacijske analize

U sljedećim tablicama prikazani su rezultati korelacijske analize za 2018. i 2019. dobiveni korištenjem statističkog programa Past.

Tablica 12: Korelacija analiza za 2018.

	KRP	DA	ZAD	VEL	PROF	NT
KRP		0,0044664	0,6018	0,37335	0,040895	0,42091
DA	0,33594		1.7311E-05	0,77999	1,2091E-06	0,017559
ZAD	0,062086	0,47413		0,64524	1,9752E-11	1,3105E-07
VEL	0,10572	0,032796	0,051927		0,58419	0,0017058
PROF	-0,23994	-0,52671	-0,66043	0,06171		4,4822E-10
NT	-0,095634	-0,27356	-0,54647	0,34326	0,62498	

Izvor: Samostalni izračun autorice na temelju prikupljenih podataka.

Legenda:

- KRP = broj ključnih revizijskih pitanja
- DA = diskrecijske obračunske stavke procijenjene DeAngelo modelom
- ZAD = ukupne obveze / ukupna imovina
- VEL = ln (ukupna aktiva)
- PROF = neto dobit/ukupna imovina
- NT = novčani tok od poslovne aktivnosti.

Tablica broj 12 prikazuje korelacijsku analizu za 2018. Pri razini signifikantnosti od 5 % uočena je negativna korelacija profitabilnosti i diskrecijskih obračunskih stavki procijenjenih DeAngelo modelom i iznosi -0,52671. Također je pri istoj razini signifikantnosti postoji negativna korelacija između novčanih tokova od poslovne aktivnosti i zaduženosti poduzeća i iznosi -0,54647, kao i negativna korelacija profitabilnosti i zaduženosti koja iznosi -0,66043. Pri razini signifikantnosti od 1 % uočena je pozitivna korelacija između NT i profitabilnosti i iznosi 0,62498. Između ostalih nezavisnih varijabli i ključnih revizijski pitanja nije uočena značajna korelacija.

Tablica 13: Korelacija analiza za 2019.

	KRP	DA	ZAD	VEL	PROF	NT
KRP		0,97666	0,48445	0,20726	0,57187	0,61021
DA	-0,0034843		1,434E-06	0,52006	0,13877	0,36433
ZAD	0,080334	0,52359		0,88064	1,2462E-10	0,0069487
VEL	0,14438	0,064913	-0,016947		0,25064	0,022124
PROF	-0,064989	-0,17255	-0,64007	0,12912		1,0185E-06
NT	-0,058618	-0,10624	-0,29772	0,25401	0,51222	

Izvor: Samostalni izračun autorice na temelju prikupljenih podataka.

Legenda:

- KRP = broj ključnih revizijskih pitanja
- DA = diskrecijske obračunske stavke procijenjene DeAngelo modelom
- ZAD = ukupne obveze / ukupna imovina
- VEL = ln (ukupna aktiva)
- PROF = neto dobit/ukupna imovina
- NT = novčani tok od poslovne aktivnosti.

U tablici 13 prikazana je korelacijska analiza za 2019. Pri razini signifikantnosti od 1 % uočena je negativna korelacija profitabilnosti i zaduženosti i iznosi -0,64007. Pri razini signifikantnosti od 5 % postoji pozitivna korelacija između novčanih tokova od poslovne aktivnosti i profitabilnosti poduzeća i iznosi 0,51222 i pozitivna korelacija DA i zaduženosti koja iznosi 0,52359. Između ostalih nezavisnih varijabli nije uočena značajna korelacija.

6.6. Rezultati regresijske analize

U sljedećim tablicama prikazani su rezultati višestruke regresijske analize za 2018. i 2019. također dobiveni korištenjem statističkog programa Past.

Tablica 14: Regresijska analiza za 2018.

<i>ZAVISNA VARIJABLA</i>	<i>KRP</i>
N	85
VIŠESTRUKI R	0,3689
VIŠESTRUKI R ²	0,13608
PRILAGOĐENI VIŠESTRUKI R ²	0,081405
<i>ANOVA</i>	
<i>F</i>	2,4888
df1, df2	5,79
<i>P</i>	0,038061

Izvor: Samostalni izračun autorice na temelju prikupljenih podataka.

Tablica 14a: Regresijska analiza za 2018.

	<i>KOEFICIJENT</i>	<i>ST. GREŠKA</i>	<i>T</i>	<i>p</i>	<i>R²</i>
<i>KONSTANTA</i>	0,20947	1,1697	0,17908	0,85834	
<i>DA</i>	2,1456	1,0472	2,049	0,043783	0,079819
<i>ZAD</i>	-0,60609	0,36013	-1,683	0,096327	0,003444
<i>VEL</i>	0,1633	0,13958	1,1699	0,24555	0,00992016
<i>PROF</i>	0,62883	0,40975	-1,6664	0,099586	0,056475
<i>NT</i>	-0,50975	1,53	-0,33318	0,73988	0,0085742

Izvor: Samostalni izračun autorice na temelju prikupljenih podataka.

U tablici 14a razvidan je statistički značajna i pozitivna povezanost između broja ključnih revizijskih pitanja i diskrecijskih obračunskih stavki.

Glede kontrolnih varijabli, odnos profitabilnosti i broja ključnih revizijskih pitanja statistički je značajan i pozitivan, što znači da u slučaju manje profitabilnosti broj KRP manji, odnosno što je profitabilnost veća broj KRP bit će veći.

Odnos zaduženosti i KRP je statistički značajan i negativan, što znači da će u slučaju nižeg stupnja zaduženosti broj KRP biti veći, odnosno što je zaduženost veća broj KRP je manji.

Tablica 15: Regresijska analiza za 2019.

<i>ZAVISNA VARIJABLA</i>	<i>KRP</i>
N	85
VIŠESTRUKI <i>R</i>	0,18606
VIŠESTRUKI <i>R</i> ²	0,034262
PRILAGOĐENI VIŠESTRUKI <i>R</i> ²	-0,02648
ANOVA	
<i>F</i>	0,56661
df1, df2	5,79
<i>P</i>	0,72529

Izvor: Samostalni izračun autorice na temelju prikupljenih podataka.

Tablica 15a: Regresijska analiza za 2019.

	<i>KOEFICIJENT</i>	<i>ST. GREŠKA</i>	<i>T</i>	<i>p</i>	<i>R²</i>
<i>KONSTANTA</i>	-0,39908	1,3145	-0,30361	0,76222	
<i>DA</i>	-0,66598	1,2624	-0,52754	0,5993	1,0026E-05
<i>ZAD</i>	0,24214	0,42305	0,57236	0,5687	0,0062246
<i>VEL</i>	0,2157	0,15157	1,4231	0,15864	0,018956
<i>PROF</i>	-0,047415	1,1726	-0,040434	0,96785	0,0040961
<i>NT</i>	-0,60375	0,98517	-0,61284	0,54174	0,0033308

Izvor: Samostalni izračun autorice na temelju prikupljenih podataka.

Iz tablice 15a je vidljivo kako u 2019. ne postoje statistički značajni odnosi između ključnih revizijskih pitanja i nezavisnih varijabli.

7. ZAKLJUČAK

Nakon niza polemika i rasprava unutar revizijske profesije, regulativna tijela predložila su izmjene standardnog izvješća neovisnog revizora koje su, između ostalog, uključivale uvođenje paragrafa o ključnim revizijskim pitanjima u sklopu novog Međunarodnog računovodstvenog standarda MRevS 701 „Priopćavanje ključnih revizijskih pitanja u izvješću neovisnog revizora“. Ključna revizijska pitanja predstavljaju najvažnija pitanja u reviziji financijskih izvještaja koja su izdvojena na temelju profesionalne revizorove prosudbe, a uvode se sa namjerom boljeg uvida u provedenu reviziju.

U empirijskom dijelu ovog rada istraživanje se provelo nad revizorskim izvještajima subjekata od javnog interesa čiji podaci kotiraju na Zagrebačkoj burzi. U konačnom uzorku prikupljeni su podaci za 85 trgovačkih društava u razdoblju od 2016. do 2019. Analiza je pokazala da se prosječan broj ključnih revizijskih pitanja razlikuje u svim promatranim razdobljima, dok je najčešće pitanje bilo vezano uz prihode. U obavljenim revizijama najzastupljenije je bilo pozitivno mišljenje revizora, a više od pola su obavila društva koja pripadaju „Velikoj četvorki“ što nije neuobičajeno budući da ista uglavnom obavljaju reviziju većih poduzeća, koja zahtjeva intenzivniju angažiranost i veći broj sudionika.

Prikupljeni podaci statistički su obrađeni u programu Past, a za dokazivanje postavljene hipoteze korištene su višestruka regresija i korelacija. Kao zavisna varijabla korištena su ključna revizijska pitanja, dok su diskrecijske obračunske stavke, koeficijent zaduženosti, veličina društva i novčani tok od poslovnih aktivnosti predstavljali nezavisne varijable. Na temelju provedenog istraživanja i analize postavljena hipoteza prihvaća se za 2018., dok se za 2019. odbacuje. Za 2018. može se zaključiti kako se kod subjekata s većim brojem objavljenih ključnih revizijskih pitanja mogla očekivati i veća razina upravljanja zaradom. Ovi rezultati sukladni su zaključcima do kojih su u svom radu *Do Critical Audit Matters Matter? An analysis of their association with Earnings management* došli autori Kleyverson, Renan, Vagner i Elizeu (2020), koji su dokazali važnost otkrivanja KRP-a kao crvenih zastavica koje signaliziraju manipulaciju računovodstvenim podacima. Obzirom na prethodna istraživanja temeljem kojih je postavljena hipoteza, dobiveni rezultati su bili očekivani.

POPIS LITERATURE

1. Barghathi, Y., Mirani, S., & Khanb, N. U. (2021). Audit quality and earnings management after communicating Key Audit Matters (KAMs) in the UAE—audacity and auditors' perspectives. Vol. 20, No. 2, str. 173-198, raspoloživo na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3948958 [08.03.2022.].
2. Belak, V. (2008) Kreativno računovodstvo i njegov utjecaj na financijske izvještaje. Računovodstvo, revizija i financije, XVIII, (8) str. 13.
3. Belak, V. (2011) Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo: Borba protiv prijevare, Zagreb: Belak excellens, str. 147.
4. Filipović, I., Šušak, T. i Krvavac, B. (2020): Utjecaj pružanja nerevizorskih usluga na odnos isticanja pitanja vremenske neograničenosti poslovanja i upravljanja zaradom, Prethodno priopćenje, Ekonomska misao i praksa, Vol. 29 No. 2, str. 394, raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/file/360830> [07.09.2022.].
5. Filipović, I., Šušak, T. i Lijić, A (2021): The Effect of Auditor Rotation on the Relationship between Financial Manipulation and Auditor's Opinion, Izvorni znanstveni članak, Business Systems Research : International journal of the Society for Advancing Innovation and Research in Economy, Vol. 12 No. 1; raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/file/375103> [07.09.2022.].
6. Gold, A. et. al. (2020): Do key audit matters impact financial reporting behavior? International journal of auditing, Vol. 24, No. 4, str. 232-244, raspoloživo na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/ijau.12190> [08.03.2022.].
7. Hrvatska revizorska komora (2015): Međunarodni revizijski standard 705 (izmijenjen) (2015); raspoloživo na: <http://www.revizorska-komora.hr/index.php/kodeks-standardi-smjernice/medjunarodni-revizijski-standardi.html> [28.8.2021.].
8. Hrvatska revizorska komora (2015): Međunarodni revizijski standard 701 - Priopćavanje ključnih revizijskih pitanja u izvješću neovisnog revizora; točka 2, raspoloživo na: <http://www.revizorska-komora.hr/index.php/kodeks-standardi-smjernice/medjunarodni-revizijski-standardi.html> [28.8.2021.].
9. Hrvatska revizorska komora (2017): Prva godina primjene ključnih revizorskih pitanja u Republici Hrvatskoj; raspoloživo na: [http://www.revizorska-komora.hr/pdf/Strucno%20savjetovanje 2017/2 KAM ovi%20u%20RH.pdf](http://www.revizorska-komora.hr/pdf/Strucno%20savjetovanje%202017/2%20KAM%20ovi%20u%20RH.pdf) [28.8.2021.]
10. Kapić, E. (2018): Eksterna i interna revizija, Revizor blog raspoloživo na: <https://revizor.ba/blog/tag/eksterna-revizija/> [28.8.2021.].

11. Kleyverson, S. et al. (2020). Do Critical Audit Matters Matter? An analysis of their association with Earnings management. Vol. 14, No. 1, str. 55-77. raspoloživo na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3565774 [08.03.2022.].
12. Lianghua, H., Xiaoyan, T. (2021): Exemption Effects of Key Audit Matters: Real Earnings Management and Differentiation in the Disclosure of Key Audit Matters[J]. Journal of Finance and Economics, Vol. 47, No. 2, str. 139-153, raspoloživo na: <https://qks.sufe.edu.cn/J/CJYJ/Article/Details/A0dbec942a-edb3-4c68-bdb7-0833f60591bf> [08.03.2022.].
13. Narodne novine (2007): Međunarodni revizijski standardi 240: Revizorova odgovornost da u reviziji financijskih izvještaja razmotri prijevare i pogreške, Narodne novine d.d., Zagreb, broj 28.
14. Narodne novine (2015): Zakon računovodstvu, Narodne novine, d.d. Zagreb, broj 78/15, 134/15, 120/16.
15. Narodne novine (2017): Zakon o reviziji, Narodne novine, d.d. Zagreb, broj 127/17.
16. Novalija Islambegović, S. i Islambegović, N. (2015): Model otkrivanja računovodstva „velikog čišćenja“ u financijskim izvještajima s posebnim osvrtom na otpisivanje potraživanja, Pregledni rad, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Vol. No. Posebno izdanje 2015, Mostar, BiH, raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/file/300891> [07.09.2022.].
17. Revizija revita: Kontrola i revizija; raspoloživo na: https://www.revizijarevita.com/files/media/pdf/560c533146c278.04878013_KONTROLA%20I%20REVIZIJA%201.pdf [28.8.2021.].
18. Schilit H. (2002): Financiali Shenanigans: How To Detect Accounting Gimmicks & Fraud in Financial Reports, McGraw Hill, New York
19. Šušak, T. (2020): Utjecaj regulativnih promjena na odnos upravljanja zaradom i pravovremenosti financijskog izvještavanja: slučaj pandemije COVID-19, Izvorni znanstveni članak, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu, Vol. 38 No. 2; raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/file/362782> [07.09.2022.].
20. Tadić, T. (2017): Medijan i kvantili, Kratko priloženje, Poučak: časopis za metodiku i nastavu matematike, Vol. 18 No. 71; raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/200920> [07.09.2022.].
21. Udovičić, M. et al. (2007), Što treba znati kada izračunavamo koeficijent korelacije? Biochemia Medica, 17(1), str. 10.

22. Valdevit, M. i Jelaska, Z. (2008): Srednje vrijednosti u ocjenjivanju: procjenjivanje i vrjednovanje statističkom analizom, Izvorni znanstveni članak, Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik, Vol. 2 No. 6,; raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/file/54985> [07.09.2022.].
23. Xiao, X., Gao, Z., Zhang, W., & Li, R. (2020). The Impact of Key Audit Matters on Earnings Management of Audited Companies. In 2020 2nd International Conference on Economic Management and Model Engineering (ICEMME), str. 33-37, raspoloživo na: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9434732> [08.03.2022.].
24. Zhu, H. (2020). Effects of audit quality on earnings management Chinese listed firms,; Neobjavljeni diplomski rad, Wenzhou-Kean University.
25. Žager, K., Sever Mališ, S. i Dečman, N. (2015): Značaj Kodeksa profesionalne etike za djelovanje računovođa i revizora, Pregledni rad, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Vol. No. Posebno izdanje 2015, Mostar, BiH, raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/file/300900> [07.09.2022.].

SAŽETAK

Povezanost ključnih revizijskih pitanja i manipulacija financijskim izvještajima

U ovom diplomskog radu nastojala se dokazati povezanost između ključnih revizijskih pitanja i manipulacija financijskim izvještajima. Istraživanje se provelo nad financijskim izvještajima subjekata od javnog interesa čiji podaci kotiraju na Zagrebačkoj burzi u razdoblju od 2016. do 2019. Prikupljeni podaci statistički su obrađeni u programu Past, a za dokazivanje postavljene hipoteze korištene su višestruka regresija i korelacija. Na temelju provedenog istraživanja i analize donesen je zaključak da je postavljena hipoteza djelomično statistički značajna, odnosno prihvaća se za 2018., dok se za 2019. odbacuje. Za 2018. može se zaključiti kako se kod subjekata s većim brojem objavljenih ključnih revizijskih pitanja mogla očekivati i veća razina upravljanja zaradom. Ovi rezultati upućuju na važnost ključnih revizijskih pitanja kao crvenih zastavica koje signaliziraju manipulaciju računovodstvenim podacima.

Ključne riječi: ključna revizijska pitanja, manipulacije, analiza.

ABSTRACT

The Relationship between key audit matters and manipulation of financial statements

In this thesis, an attempt was made to prove the connection between key audit matters and manipulation of financial statements. The research was conducted on the financial statements of entities of public interest whose data are listed on the Zagreb Stock Exchange in the period from 2016 to 2019. The collected data were statistically processed in the Past program, and multiple regression and correlation were used to prove the hypothesis. Based on the conducted research and analysis, it was concluded that the hypothesis is partially statistically significant, that is, it is accepted for 2018, while it is rejected for 2019. For 2018, it can be concluded that entities with a larger number of published key audit questions could also expect a higher level of earnings management. These results signify the importance of detecting key audit matters as red flags that signal the manipulation of accounting data.

Keywords: key audit matters, manipulations, analysis.

ŽIVOTOPIS

Ime i prezime: Ivana Baković

Datum rođenja: 29/09/1996

OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE:

mag. forens. - Sveučilišni odjel za forenzične znanosti, Financijsko-računovodstvena forenzika [01. listopada 2020. – trenutačno]

- poznavanje različitih tehnika za analizu poslovne dokumentacije i poslovnih transakcija
- vredovanje različitih oblika imovine
- izrada revizorskih mišljenja
- stručna praksa

Adresa: Ruđera Boškovića 33, 21000 Split (Hrvatska)

spec. oec. - Ekonomski fakultet Split, Računovodstvo i revizija [2018 – 2020]

- poznavanje različitih područja računovodstva
- poznavanje revizije i interne kontrole

Adresa: Cvite Fiskovića 5, 21000 Split (Hrvatska)

bacc. oec. - Ekonomski fakultet Split, Financije [2015 - 2018]

- metode i tehnike financijske analize
- poznavanje bankarstva i osiguranja

Adresa: Cvite Fiskovića 5, 21000 Split (Hrvatska)

RADNO ISKUSTVO:

Stručni suradnik u računovodstvu – ŠGD Hercegbosanske šume d.o.o. [travanj 2022. – trenutačno]

- knjiženje poslovnih promjena
- obračun PDV-a

Adresa: Splitska b.b., 80320 Kupres (BiH)

Bankar za transakcijsko poslovanje – Unicredit bank d.d.

- uplate/isplate
- otvaranje računa

Adresa: Brigade kralja Tomislava b.b., 80240 Tomislavgrad (BiH)

POČASTI I NAGRADE

Dekanova nagrada najuspješnijim studentima – Ekonomski fakultet Split [23/12/2020]

Rektorova nagrada za izvrsnost – Sveučilište u Splitu [15/06/2020]

JEZIČNE VJEŠTINE:

Materinski jezik/jezici: Hrvatski

Engleski (aktivno)

Njemački (pasivno)

DIGITALNE VJEŠTINE:

Rad na računalu, Rad u programu Synesis, Microsoft Office (Word, Excel, PowerPoint, Visio), Aktivno korištenje društvenih mreža (različite platforme), Rad u programu Hector

VOZAČKA DOZVOLA: B

SVEUČILIŠTE U SPLITU

Sveučilišni odjel za forenzične znanosti

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, Ivana Baković, izjavljujem da je moj diplomski rad pod naslovom Povezanost ključnih revizijskih pitanja i manipulacija financijskim izvještajima rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Nijedan dio ovoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan bez citiranja i ne krši ičija autorska prava. Izjavljujem da nijedan dio ovoga rada nije iskorišten u ijednom drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi. Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Split, _____

Potpis studenta/studentice: _____

POPIS TABLICA

Tablica 1: Modificirana revizorska mišljenja

Tablica 2: Deskriptivna statistika KRP za razdoblje od 2016. do 2019.

Tablica 3: Broj ključnih revizijskih pitanja u razdoblju od 2016. do 2019.

Tablica 4: Deset najčešćih vrsta ključnih revizijskih pitanja

Tablica 5: Revizorska društva i broj obavljenih revizija

Tablica 6: „Velika četvorka“ u odnosu na mala revizorska društva

Tablica 7: Učestalost pojedinog revizorskog mišljenja u provedenim revizijama

Tablica 8: Deskriptivna statistika diskrecijskih obračunskih stavki za 2018. i 2019.

Tablica 9: Prosječna vrijednost DeAngelo modela s obzirom na revizorska društva

Tablica 10: Prosječna vrijednost DeAngelo modela s obzirom na rotaciju revizora

Tablica 11: Prosječna vrijednost DeAngelo modela s obzirom na mišljenje revizora

Tablica 12: Korelacija analiza za 2018.

Tablica 13: Korelacija analiza za 2019.

Tablica 14: Regresijska analiza za 2018.

Tablica 14a: Regresijska analiza za 2018.

Tablica 15: Regresijska analiza za 2019.

Tablica 15a: Regresijska analiza za 2019.

POPIS SLIKA

Slika 1: Definiranje područja kreativnog računovodstva prema fleksibilnosti primjene računovodstvenih propisa